

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิเคราะห์วาทกรรมพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยและวาทกรรมรัฐบาลพลังประชาชนนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้แนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเรื่องภาษา สังคม และวาทกรรม
2. แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมผ่านทางภาษา
3. แนวคิดประเภทของวาทกรรม
4. แนวคิดเรื่องวาทกรรมและอำนาจของฟูโกต์
5. ทฤษฎีสัญญะวิทยา (Semiology)
6. แนวคิดการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social construction of reality)
7. แนวคิดการโต้แย้งแสดงเหตุผลของสตีเฟน ทูลมิน
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. แนวคิดภาษา สังคม และวาทกรรม

กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์ และจันทิมา เอี่ยมมานนท์ (2549) กล่าวว่า มนุษย์ไม่สามารถอยู่รอดได้โดยไม่มีภาษา ภาษาเป็นสิ่งที่หล่อมนุษย์ไว้ด้วยกันให้เป็นสังคม และเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สานสัมพันธ์ภาพระหว่างตนกับผู้อื่น มนุษย์ใช้ภาษาเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ เล่าเรื่องราว แก้ปัญหา สื่ออารมณ์ความรู้สึก ตลอดจนความขัดแย้งต่าง ๆ ขณะเดียวกันมนุษย์ก็อาจถูกครอบงำ หรือตกอยู่ใต้อิทธิพลของภาษาในสังคมนั้น ไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง ภาษา สังคม และการสื่อสารจึงผูกโยงร้อยรัดเป็นเรื่องเดียวกัน ภาษาจึงมิใช่เป็นเพียงสื่อสัญลักษณ์ที่มีอยู่ในระบบ และมีโครงสร้างที่ประกอบด้วยเสียง คำ ประโยคที่ถูกสร้างให้มีความหมายขึ้นมาเท่านั้น แต่เป็นสื่อและเป็นเครื่องมือในวงจรปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดการผลิต การตีความ และการแลกเปลี่ยนสิ่งที่มีความหมายระหว่างกัน

มุมมองเชิงหน้าที่ทางการสื่อสารของภาษา ได้ทำให้การศึกษาวาทกรรมขยายขอบเขตไปสู่การใช้ภาษาในสถานการณ์ที่เป็นจริง มุ่งตอบคำถามว่ามนุษย์ใช้ภาษาอย่างไรที่จะสื่อความหมายและให้ข้อมูลเกี่ยวกับโลก ตัวมนุษย์เอง และความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกัน โดยถือว่าภาษาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ปรัชญาการณทางภาษาที่เกิดขึ้น ก็เป็นปรัชญาการณทางสังคม วาทกรรมจึงกลายเป็นการใช้ภาษาในฐานะที่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นท่ามกลางปรัชญาการณทางสังคมเหล่านั้น

วาทกรรมอยู่ในรูปของมายาคติที่มีการประกอบสร้างกันขึ้นมามากขึ้นมาผ่านการตีความและการทำความเข้าใจของผู้คนหลายคน หลายรุ่นหลายทอด ที่หล่อหลอมจากเป้าหมายสังคมที่หลากหลาย แรงจูงใจและแรงผลักดันที่ทำให้ต้องสื่อสารและปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ ในสังคมมากมาย จึงทำให้ต้องใช้ภาษาและวาทกรรมเพื่อการสื่อสารนั้น

แนวคิดภาษา สังคม และวาทกรรมนี้ นำมาใช้เพื่อสร้างความเข้าใจและช่วยให้วิเคราะห์ความหมายของวาทกรรมของทั้งสองฝ่ายได้ดีขึ้น

2. แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมผ่านทางภาษา (The linguistics approach discourse analysis)

Montgomery (2007) กล่าวว่า วาทกรรม (discourse) ทำหน้าที่เป็นมากกว่าแผนที่สู่ความเป็นจริง (map reality) และส่งต่อข่าวสาร (convey information) วาทกรรมเป็นปฏิสัมพันธ์รูปแบบหนึ่ง และยังเป็นการเป็นตัวแทน (representation) รูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้การศึกษาวาทกรรม ยังสามารถใช้เพื่อศึกษาการสร้างความเป็นจริง และการเผยแพร่ความเป็นจริงนั้นสู่โลก ซึ่งหมายความว่าการศึกษาวาทกรรมในแง่นี้ เป็นการมุ่งเน้นที่ศักยภาพทางการสื่อสารของวาทกรรมในฐานะเป็นสิ่งที่สร้างความสะท้อนให้เห็นความเป็นจริง

จากมิติทางด้านภาษา วาทกรรมเป็นรูปแบบของภาษา ทั้งที่เป็นประโยค และไม่เป็นประโยค รวมถึงเสียงต่าง ๆ ที่เปล่งออกมา แต่มิได้เป็นคำ (utterance) วาทกรรมจากมิตินี้ มีลักษณะของการขาดความมีหนักแน่นมั่นคง เหมือนกับการศึกษาวิธีการออกเสียง เช่นในวิชา Phonology หรือการศึกษาโครงสร้างประโยค เช่น ในวิชาไวยากรณ์ หลักการสำคัญในการศึกษา

วาทกรรมผ่านทางภาษา คือ การวิเคราะห์นั้นจะไม่จบตามที่ประโยคจบ แต่จะวิเคราะห์ถึงรูปแบบที่เรารวมประโยค ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน จนกระทั่งกลายเป็นวาทกรรม วาทกรรมมีความจำเป็นที่จะต้องอยู่คู่ไปกับการศึกษาการศึกษาทางภาษาและสังคม ความท้าทายของวาทกรรมที่ถูกพูดออกมา (spoken discourse) เป็นพื้นที่ที่เราจะใช้หาความรู้ เนื่องจากภาษาเป็นระบบของการสื่อสาร ที่เกิดจากสังคม และปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

แนวคิดด้านการวิเคราะห์วาทกรรมผ่านทางภาษานี้ จะนำมาใช้เพื่อช่วยวิเคราะห์วาทกรรมผ่านทางวัจนภาษาและอวัจนภาษาของทั้งสองฝ่าย

3. แนวคิดประเภทของวาทกรรม (Discourse genres)

ประเภท (genre) ของวาทกรรม หมายถึงลักษณะของการกระทำ หรือคำพูด วิธีแสดงออกซึ่งการกระทำ และคำพูด (Fairclough, 2003) ที่ปรากฏในเหตุการณ์ทางสังคม ดังนั้นเมื่อเวลาที่เราวิเคราะห์ตัวบท หรือปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นวิเคราะห์ที่ประเภท (genre) เรา กำลังตั้งคำถามว่าตัวบทนั้นกำลังถูกสื่อสารมาอย่างไร มีผลต่อการกระทำทางสังคม (social action) อย่างไร และมีผลต่อปฏิสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างไร

การเปลี่ยนแปลงประเภทของวาทกรรม หมายความว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการกระทำ และปฏิสัมพันธ์ ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงประเภทของวาทกรรม เป็นส่วนที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลง (transform) ของระบบทุนนิยมสมัยใหม่ (new capitalism) ยิ่งไปกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงประเภทของวาทกรรมยังหมายความว่า การรวมตัวกันของประเภทวาทของวาทกรรมต่าง ๆ ประเภทของวาทกรรมประเภทใหม่ ๆ จะเกิดขึ้นโดยการพัฒนาของประเภทของวาทกรรมเดิม ๆ ที่นำมารวมตัวกันจนได้เป็นประเภทของวาทกรรมประเภทใหม่ ๆ การผสมผสานคุณลักษณะต่าง ๆ ของประเภทของวาทกรรมนี้ ในบางครั้งเราเรียกว่า formats อย่างไรก็ตาม ตัวบทหนึ่ง ๆ ไม่มีความจำเป็นจะต้องใช้ประเภทของวาทกรรมเพียงประเภทเดียว ไม่มีการกำหนดแน่นอนตายตัวว่าตัวบทแบบใด จะต้องใช้วาทกรรมประเภทใด อาจกล่าวได้ว่าตัวบทหนึ่ง ๆ สามารถนำเสนอโดยใช้ประเภทของวาทกรรมได้หลากหลายประเภท

โดยธรรมชาติของประเภทของวาทกรรมแล้ว ประเภทของวาทกรรมจะมีความหลากหลาย ไม่มีความคงตัว การปราศจากซึ่งความคงตัวของประเภทของวาทกรรมต่าง ๆ นั้น ก็มีระดับที่ไม่เท่ากัน ประเภทของวาทกรรมบางประเภทนั้น มีลักษณะเป็นเสมือนพิธีกรรม กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงน้อย หรือในบางบริบทนั้น อาจไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย ในขณะที่ประเภทของวาทกรรมประเภทอื่น ๆ นั้น มีความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมากมายไม่มีขีดจำกัด

Fairclough (2003) กล่าวว่า ไม่มีการกำหนดคุณลักษณะ หรือความหมายเฉพาะให้กับประเภทของวาทกรรม ประเภทของวาทกรรมบางประเภทนั้นมีการกำหนดชื่อคุณลักษณะ แต่ก็สามารถใช้ได้ในสังคมนั้น ๆ เท่านั้น ไม่สามารถนำไปใช้ในสังคมอื่น ๆ ได้ ดังนั้น หากมีการกำหนดชื่อของประเภทของวาทกรรม การจะนำประเภทของวาทกรรมนั้นไปใช้ในบริบททางสังคมอื่นก็ควรจะใช้อย่างระมัดระวัง เนื่องจากอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิด และทำให้เกิดปัญหาทางการสื่อสารได้

คุณลักษณะของตัวบทที่มีปฏิสัมพันธ์กัน การผสมผสานของประเภททางวาทกรรม และลีลาต่าง ๆ ในการพูดนั้น ถูกนำมาวิเคราะห์ร่วมกับความหมายที่ต้องการสื่อสาร ไวยากรณ์ และคำศัพท์ การจัดประเภทของวาทกรรมส่วนมากนั้นจะใช้เกณฑ์ความหมาย และรูปแบบเป็นตัวจัด หรืออาจจะใช้ลีลา (style) ในการนำเสนอวาทกรรมนั้น เข้ามาเสริมในการจัดประเภทของวาทกรรม ทั้งนี้การใช้ตัวบทใหม่ ๆ จะเป็นตัวช่วยให้เกิดประเภทของวาทกรรมใหม่ ๆ

ในการจัดเรียงตัวบทนั้น มีองค์ประกอบ และคุณลักษณะของตัวบทหลายลำดับชั้น ทั้งนี้การจัดเรียงตัวบทส่วนมากนั้นจะได้รับอิทธิพลมาจากประเภทของวาทกรรม ทั้งนี้ประเภทของวาทกรรมนั้น มีการแบ่งลำดับชั้นด้วย เช่น เราอาจกล่าวได้ว่า การสัมภาษณ์คนกลุ่มน้อยนั้น จัดว่าเป็นประเภททางวาทกรรมแบบการใช้การสัมภาษณ์ ในระหว่างการสัมภาษณ์นี้ ผู้ที่ถูกสัมภาษณ์อาจจะเล่าเรื่องที่เกิดขึ้นด้วย เราสามารถระบุได้ว่า การสัมภาษณ์นั้น เป็นประเภทของวาทกรรมประเภทหนึ่ง ที่เป็นประเภทหลัก (main genre) ในการสนทนาครั้งนี้ และการเล่าเรื่องนั้นเป็นประเภททางวาทกรรมรอง (sub-genre)

ประเภทของวาทกรรมบางประเภทนั้น แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของผู้พูดอย่างชัดเจน แต่ประเภทของวาทกรรมบางประเภทก็ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของผู้พูด Habermas

(1984) ได้แบ่งการสื่อสารและกลยุทธ์ทางการสื่อสารออกจากกัน และชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ของการสื่อสาร และกลยุทธ์การสื่อสารที่จะทำงานร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้าใจให้ผู้รับสาร

แนวคิดเรื่องประเภทของวาทกรรมนี้ จะนำมาเป็นต้นแบบในการกลยุทธ์ทางวาทกรรมที่วิเคราะห์ได้จากภาษาของทั้งฝ่ายพันธมิตรฯ และฝ่ายรัฐบาล

4. แนวคิดเรื่องวาทกรรมและอำนาจของฟูโกต์

M.Foucault เป็นนักคิดที่มีอิทธิพลอย่างมากในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 แนวคิดที่สำคัญของฟูโกต์เป็นแนวคิดในเรื่องอำนาจและความรู้ ทั้งนี้ฟูโกต์กล่าวว่าความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจและความรู้นั้นทำงานอยู่ภายใต้สิ่งที่เรียกว่า “การก่อรูปของวาทกรรม” (discursive formation) ทั้งนี้ ฟูโกต์อธิบายว่าคนทุกคน คนทุกกลุ่มเกี่ยวข้องกับอำนาจทั้งสิ้น ไม่เป็นผู้ใช้อำนาจก็เป็นผู้ที่ถูกใช้อำนาจเสียเอง อำนาจอาจจะทำหน้าที่ในการเก็บกดบางอย่างไว้ และทำหน้าที่ในการสร้างบางอย่างขึ้นมาใหม่ สิ่งสำคัญที่อาจสร้างขึ้นมาคือความจริง ความรู้ และอัตลักษณ์ของคนแต่ละคน สิ่งที่มีอำนาจพูดจึงเป็นความจริงเสมอ อำนาจเป็นตัวเสริมความรู้ ถ้ามีอำนาจก็มีความรู้ (อำนาจเป็นตัวบอกว่าอะไรคือความรู้) และในทางกลับกันความรู้คืออำนาจ (มีความรู้ก็มีอำนาจ) และถ้ามีความรู้ก็จะนำไปสู่อำนาจ ดังนั้นความจริงต่าง ๆ ทุกวันนี้จึงเป็นความจริงที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากอำนาจ อีกทั้งอำนาจในปัจจุบันนี้ไม่ใช่เรื่องของการห้ามไม่ให้พูดหรือห้ามไม่ให้ทำ แต่เป็นเรื่องของการบอกให้พูดและบอกให้ทำ (เช่น ต้องหยุดยื่นเคราพวงชาติทุก 6 โมงเย็น) และอำนาจในปัจจุบันยังให้รางวัลกับพฤติกรรมที่น่าพึงใจตามที่อำนาจต้องการ มากไปกว่านั้นอำนาจที่มีในปัจจุบันยังเป็นอำนาจที่แบบเนียน ผ่านการฟอกขาวแล้ว ทำให้ผู้ที่ถูกใช้อำนาจดูไม่ออกว่ากำลังถูกใช้อำนาจอยู่ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

ส่วนความรู้นั้น ฟูโกต์กล่าวว่าความรู้ (knowledge) คือสิ่งที่ผู้มีอำนาจต้องการให้รู้ และความรู้คืออำนาจตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น บรรดาผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายคือแหล่งที่อยู่ของอำนาจและจะยังดำรงอยู่ได้ถ้าความรู้ชุดนั้นยังใช้อธิบายได้ ทั้งนี้ถ้าความรู้ชุดดังกล่าวนั้นไม่สามารถนำมาใช้การได้อีก อำนาจของผู้ทรงคุณวุฒิก็จะหมดไป ความรู้สำหรับฟูโกต์ (อ้างถึงใน Danaher, Schirato and Webb, 2000) คือการสร้างมิติ ความคิด เรื่องเล่า ความคิดเห็น กฎเกณฑ์ ประเภท กฎหมาย คำเฉพาะ คำอธิบาย และคำจำกัดความ ที่สร้างขึ้นโดยวินัย และ

อำนาจของสถาบันผ่านทางกระบวนการประยุกต์ใช้ศาสตร์ทางวิชาการแขนงต่าง ๆ ความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างส่วนต่าง ๆ ในวัฒนธรรม ทั้งนี้ความรู้และอำนาจเป็นของที่มาคู่กัน อำนาจอยู่ได้เพราะถูกหล่อเลี้ยงด้วยหลักวิชาและเมื่อมีอำนาจก็ต้องใช้อำนาจ (exercise power) อย่างสม่ำเสมอ เพื่อจะรักษาอำนาจนั้นไว้

สำหรับคำว่า “วาทกรรม” (discourse) ของฟูโกต์นั้น ไม่ได้หมายความว่าเพียงแค่ภาษา แต่หมายถึงระบบ และกระบวนการในการผลิตเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ วาทกรรมยังทำหน้าที่ธำรงรักษาสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และทำให้สิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง หรือที่เรียกว่าเป็นวาทกรรมหลัก (dominant discourse) (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

ในส่วนที่ว่าวาทกรรมเป็นมากกว่าภาษานั้น ฟูโกต์กล่าวว่าเนื่องจากวาทกรรมมีภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (discursive practices) ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมนี้รวมไปถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่าต่าง ๆ ในสังคม รวมไปถึงอุดมการณ์ ฟูโกต์กล่าวว่าวาทกรรมเป็นสรรพสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาภายใต้กฎเกณฑ์หนึ่งชุดซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง หรือการเลื่อนหายไปของสรรพสิ่ง ซึ่งหมายความว่าวาทกรรมจะอยู่ควบคู่ไปกับสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่สังคมสร้างขึ้น อาจกล่าวให้ชัดเจนขึ้นได้ว่าวาทกรรมเป็นตัวสร้าง หรือกำหนดเอกลักษณ์ของคนในสังคม ขณะเดียวกันวาทกรรมชุดดังกล่าวจะเป็นตัวเก็บกด บดบัง และปิดกั้นไม่ให้สิ่งที่แตกต่างไปจากเอกลักษณ์และความหมายที่วาทกรรมนั้นสร้างขึ้นได้ปรากฏขึ้นมา (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

เอกลักษณ์และความหมายจึงสามารถสั่นไหวและเปลี่ยนแปลงได้ตามวาทกรรมที่สร้างขึ้นเหล่านั้นขึ้นมา ไม่แน่นอน ไม่ตายตัวและไม่หยุดนิ่ง เรื่องของวาทกรรมและอำนาจจึงเป็นเรื่องที่ไม่สามารถแยกกันได้ ฟูโกต์กล่าวว่าวาทกรรมเป็นเรื่องของอำนาจและความรุนแรงที่แสดงออกมาในรูปของภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในสังคม

ส่วนแหล่งที่สร้างวาทกรรมต่าง ๆ ในสังคมนั้น ได้แก่ อำนาจ แต่อำนาจในที่นี้ไม่ใช่ อำนาจแบบปกติที่ใช้กำลังเข้าบังคับ แต่เป็นอำนาจในรูปของความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ความรู้ที่วานั้นไม่ใช่ความรู้โดยทั่วไป แต่เป็นความรู้เฉพาะด้านหรือความรู้เฉพาะทาง ความสำเร็จของ

อำนาจอยู่ที่ความสามารถในการปกปิดอำพรางกลไกในการทำงานของมันเอง กลไกในการทำงานของอำนาจ ได้แก่ กฎเกณฑ์ จารีต ประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคม นอกจากนี้ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมยังสถาปนาให้ผู้พูดมีอำนาจหรือความชอบธรรมในการพูดถึงเรื่องนั้น ๆ อีกด้วย วาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดว่าใครจะเป็นผู้พูด พูดอะไร พูดเมื่อไร และพูดอย่างไร

ในประเด็นเรื่องการวิเคราะห์วาทกรรมนั้น ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์ (2540) กล่าวว่า การวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) มีสาระสำคัญที่การพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการและขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งที่ห่อหุ้มเราอยู่ในสังคมในรูปของวาทกรรมและภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดอย่างไร มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบ้างและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้าง รวมตลอดถึงการเก็บกดปิดกั้นสิ่งต่าง ๆ ของวาทกรรมนั้นมีอะไรบ้าง โดยมาแล้วการวิเคราะห์วาทกรรมจะเริ่มต้นจากคำถามง่าย ๆ ว่า “อะไรคือวาทกรรมของ...” เช่น อะไรคือวาทกรรมของการก่อความไม่สงบ การถามคำถามที่เรียบง่ายและดูพื้น ๆ นี้ ไม่ใช่เพื่อสรรหาหรือกำหนดค่านิยามที่แน่นอนตายตัว แต่เพื่อค้นหาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมที่สิ่งนั้นดำรงอยู่แล้ว และทำให้เราเห็นถึงความสลับไหล เปลี่ยนแปลง มากกว่าความเป็นเอกภาพที่แน่นอนตายตัว

เมื่อรู้อย่างคร่าว ๆ แล้วว่าสิ่งที่ต้องพูดถึงคืออะไร ก็ต้องมาดูต่อไปว่ามีกฎเกณฑ์อะไรกำกับกับการพูด การเขียน และการคิดในเรื่องนั้น รวมถึงการวิเคราะห์ดูว่าสิ่งที่มีหน้าที่หรือมีบทบาทอย่างไรในสังคม กล่าวคือเป็นการศึกษาภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมนั้น ซึ่งจะช่วยให้เราเห็นถึงเครือข่ายของสภาพสังคมที่วาทกรรมชุดนั้นดำรงอยู่อย่างละเอียด

ทฤษฎีวาทกรรมและอำนาจของฟูโกต์นี้ ผู้เขียนจะนำมาใช้เป็นแนวคิดเพื่อใช้อธิบายกระบวนการสร้างความเป็นจริงทางสังคม

5. ทฤษฎีสัญญะวิทยา (Semiology)

ทฤษฎีสัญญะวิทยา (Semiology) เป็นศาสตร์แห่งสัญญะ (Science of sign) กล่าวคือ เป็นศาสตร์ที่พยายามอธิบายตัวสัญญะ และวัฏฏะของสัญญะ

สัญญะ (sign) เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นให้มีความหมายมากกว่าตัวของมันเอง (Peirce, 1931 อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2540) กาญจนา แก้วเทพ (2540) กล่าวว่า สัญญะ หมายถึง สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาให้มีความหมาย (meaning) แทนของจริง/ตัวจริง (object) ในตัวบท (text) และในบริบท (context) หนึ่ง ๆ สิ่งที่น่ามาใช้เป็นสัญญะนั้นนั้นอาจจะเป็นสัญลักษณ์ของ รูปภาพ หรือ ภาษา ก็จัดว่าเป็นสัญญะประเภทหนึ่ง Littlejohn (2005) กล่าวว่าสัญญะสามารถเอาชนะข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ได้ เช่น ไม่ว่าเราจะอยู่ตรงไหนของโลก และในเวลาใดของโลก เมื่อเราเห็นพื้นผ้ามีแถบ 5 แถบ มีสี แดง ขาว น้ำเงิน เราก็รู้ทันทีว่านั่นคือธงชาติไทย ที่สื่อความหมายถึง ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

F. De Saussure (อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2540) กล่าวว่าสัญญะหนึ่ง ๆ จะมีองค์ประกอบ 2 ส่วน ได้แก่ ตัวหมาย (Signifier) และตัวหมายถึง (Signified) การทำงานของตัวหมายจะทำให้เกิดตัวหมายถึงขึ้น เพื่อเป็นการทำความเข้าใจการทำงานของทั้งสองส่วนนี้ ขอให้เราลืมคำว่า "ขวด" หรือคำว่า "bottle" ออกไปจากสมองเราเสียก่อน สมมติว่าในชีวิตนี้เราไม่เคยรู้จักขวดเลย เมื่อเราเห็นสิ่งที่ทำจากแก้วใส ๆ มีฐานที่กว้างกว่าตรงปลาย เหมาะสำหรับการบรรจุของเหลวเราจะยังไม่รู้ว่ามันคืออะไร แต่เราจะมีภาพของสิ่งนั้นเก็บไว้ในคลังความจำของเราแล้ว ต่อมาเราตกลงกับคนรอบข้างเราว่าจะเรียกสิ่งนั้นว่า "ขวด" เมื่อเอ่ยถึง "ขวด" ขอให้ทำความเข้าใจให้ตรงกับว่าเป็นภาชนะรูปทรงที่ฐานกว้างกว่าตรงปลาย เหมาะสำหรับการบรรจุของเหลว เมื่อทุกคนเข้าใจตรงกันแล้ว ครั้งต่อไปที่เราได้ยินคำว่า "ขวด" ภาพของภาชนะดังกล่าวจะปรากฏขึ้นมาในสมองของเราโดยไม่ต้องมีการอธิบายให้ยืดเยื้อ คำว่า "ขวด" นี้เองคือสิ่งที่ De Saussure อธิบายว่าเป็นตัวหมาย (Signifier) และภาพของขวดที่ปรากฏในสมองของเราคือสิ่งที่เรียกว่าตัวหมายถึง (Signified) คุณลักษณะที่สำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างตัวหมาย และตัวหมายถึงมี 3 ประการ ได้แก่

1. Arbitrary ลักษณะความไม่เป็นเหตุเป็นผล กล่าวคือ เป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามอำเภอใจ เช่น คำว่า “ขวด” ก็ไม่ได้มีความคล้ายคลึงอะไรกับรูปร่างของขวดจริง ๆ เลย หรือหากจะเปลี่ยนจากคำว่าขวด เป็นคำว่า bottle ก็ไม่มีอะไรที่คล้ายกับรูปร่างของของจริงเช่นกัน

2. Unnatural ลักษณะความไม่เป็นธรรมชาติ กล่าวคือ ทั้งตัวหมายและตัวหมายถึงมีความสัมพันธ์ที่จะต้องเรียนรู้ เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากข้อตกลง เนื่องจากไม่ได้เกิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ

3. Unmotivated ลักษณะไม่มีแรงจูงใจ กล่าวคือ ทั้งตัวหมายและตัวหมายถึงไม่ได้เกิดจากแรงจูงใจใด ๆ เป็นพิเศษ ของผู้สร้างความหมายและผู้ให้ความหมาย ไม่เกี่ยวข้องกับการกระตุ้นใจของผู้ใช้สัญญาณ

ทั้งตัวหมายและตัวหมายถึงมีระยะห่างแตกต่างกันไปตามแต่ละสัญญาณ สัญญาณบางประเภทตัวหมายและตัวหมายถึงนั้นเหมือนกันมาก ขณะที่ในสัญญาณบางประเภทตัวหมายและตัวหมายถึงไม่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงใด ๆ กันเลยในเชิงเหตุผล แต่ก็สามารถนำมาเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันได้ในแง่ของสัญญาณ ในเรื่องความห่างของสัญญาณนี้เอง Peirce (1931, อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2540) ได้นำประเด็นดังกล่าวมาพัฒนาจัดแบ่งประเภทของสัญญาณออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. icon เป็นสัญญาณที่มีความคล้ายคลึงกับของจริง หรือตัวจริง เช่น ภาพถ่าย อนุสาวรีย์ รูปปั้น เป็นสัญญาณระดับต้นที่สามารถสื่อสารได้อย่างตรงไปตรงมาที่สุด
2. index เป็นสัญญาณที่มีความเชื่อมโยงกับตัวจริงในแง่ของความเป็นเหตุเป็นผล เช่น ควันไฟ (เห็นควันไฟที่ไหลลอยขึ้นมาสูง ๆ แปลว่าที่นั่นไฟไหม้ และถ้าไฟไหม้ในกรุงเทพฯ ก็หมายความว่าการจราจรแถวนั้นกำลังเข้าขั้นวิกฤต ควรแก่การหลีกเลี่ยงเส้นทางบริเวณดังกล่าว) หรือ อาการของโรค การทำความเข้าใจสัญญาณประเภทนี้นั้นต้องอาศัยการคิดหาเหตุผล หรืออาจจะต้องมีประสบการณ์เกี่ยวกับสัญญาณประเภทนั้น ๆ มาเสียก่อนว่าจะสามารถเชื่อมโยงเข้ากับอะไรได้บ้าง

3. symbol เป็นสัญลักษณ์ที่มีความเชื่อมโยงกับตัวจริงในแง่ของการตกลง กล่าวคือต้องมีการตกลงร่วมกันก่อนว่าจะให้สัญลักษณ์นี้ แทนตัวจริงตัวใด เช่น คำศัพท์ ตัวเลข สัญลักษณ์ไฟฟ้าจร การทำความเข้าใจสัญลักษณ์ประเภทนี้นั้นต้องอาศัยการเรียนรู้ การทำความเข้าใจข้อตกลงร่วมกัน

สัญลักษณ์แต่ละตัวจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเปรียบเสมือนเสาแต่ละเสาที่มีโซ่คล้องยึดเชื่อมอยู่ แนวคิดความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์นี้เป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้ในการอธิบายว่าทำไมความหมายของสัญลักษณ์จึงเปลี่ยนแปลงไปได้ ทั้งที่เป็นสัญลักษณ์ตัวเดียวกัน ข้อเท็จจริงที่ว่าไม่มีอะไรมีความหมายในตัวเองและไม่ใช่ว่าตัวเนื้อหาที่กำหนดความหมาย ทว่ามึงใดสิ่งหนึ่งจะเกิดความหมายขึ้นต่อเมื่อนำไปสัมพันธ์กับอีกสิ่งหนึ่ง คู่ของความสัมพันธ์ที่ช่วยให้เห็นความหมายชัดเจนที่สุดคือความสัมพันธ์แบบคู่ตรงข้าม (binary opposition) เมื่อนำสีชาวมาวางเทียบไว้กับสีดำ สีขาวก็จะเป็นสีขาวที่ชัดเจนขึ้นมา และสีดำก็จะเป็นสีดำที่ชัดเจนขึ้นมาเช่นกัน ดังนั้นพระเอกอาจจะไม่ได้คู่เป็นคนดีเท่าไร หากไม่มีตัวร้ายมาเทียบ หรือ นางเอกอาจจะไม่ได้เป็นกุลสตรีมากนัก หากไม่มีตัวอิจฉาที่มีพฤติกรรมล้าหน้าทางเพศจนเกินงาม

นอกเหนือจากคู่ความสัมพันธ์แบบตรงข้ามแล้ว ความสัมพันธ์แบบตัวบทและบริบทก็เป็นความสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่งที่มีผลต่อความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ กล่าวคือ สัญลักษณ์จะมีความหมายที่เปลี่ยนแปลงไป หากบริบทนั้นเปลี่ยน เช่น เม็ดมูลค่า 10 ล้าน จะมีมูลค่ามาก เมื่ออยู่ในมือของพ่อค้าเพชรพลอย แต่ปราศจากซึ่งคุณค่าใด ๆ เมื่อไ้ไปคู้ยเขี่ยเจอ บริบทนั้นจะเป็นตัวกำหนดความหมายเกือบจะตลอดเวลา เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างภาพข่าวและคำบรรยายภาพ

มากไปกว่านั้น เราสามารถแบ่งความหมายของสัญลักษณ์ออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ ความหมายโดยตรง (denotative meaning) และความหมายโดยแฝง (connotative meaning) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ความหมายนัยตรง (denotative meaning) เป็นความหมายที่เราเข้าใจกันตามตัวอักษร และเป็นความหมายที่สามารถทำความเข้าใจตรงกันได้โดยคนส่วนใหญ่ ตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดคือ ความหมายตามพจนานุกรม

ความหมายนัยแฝง (connotative meaning) เป็นความหมายที่อ้อมที่เกิดจากการตกลงร่วมกันของคนในกลุ่ม หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะของเราเอง โดยมากแล้วการเปลี่ยนแปลงความหมายนัยแฝงเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบริบท กล่าวคือ ความหมายนัยแฝงนี้จะเกิดจากการตีความของคนในแต่ละสังคม เมื่อสัญลักษณ์ตัวเดียวกันไปอยู่ในที่ที่ต่างกันก็จะมีการเปลี่ยนแปลงความหมายไปด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบท หรือการอ่านความหมายของคนในแต่ละบริบทต่าง ๆ

ทฤษฎีสัญญะวิทยา^{นี้} ผู้วิจัยจะนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความหมายของวาทกรรมชุดต่าง ๆ โดยเฉพาะความหมายนัยแฝงของวาทกรรมชุดต่าง ๆ ทั้งจากฝ่ายพันธมิตรฯ และฝ่ายรัฐบาล

6. แนวคิดการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคม (Social Construction of Reality)

แนวคิดเรื่องการสร้างความเป็นจริงทางสังคมนั้น เป็นแนวคิดที่อยู่ในกลุ่มสำนักการอบรมบ่มเพาะจากสื่อที่สนใจตอบคำถามว่าโทรทัศน์ทำหน้าที่ปลูกฝังสมาชิกในสังคมได้อย่างไร กาญจนา แก้วเทพ (2544) อธิบายว่า แนวคิดดังกล่าวเริ่มจากข้อเสนอที่ว่าโลกที่แวดล้อมตัวเรานั้นมีอยู่ 2 โลก โลกแรกเป็นโลกทางกายภาพ ที่สำหรับคนในสังคมแล้วอาจจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น วัตถุ บุคคล บรรยากาศรอบ ๆ ตัวทางกายภาพ โลกที่เป็นโลกที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติส่วนอีกโลกหนึ่งเป็นโลกทางสังคม หรือโลกแห่งความเป็นจริง โลกนี้เกิดจากสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา โลกนี้จะเป็นโลกที่มีสิ่งแวดล้อมเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic environment) ที่เกิดจากการให้คำนิยาม และการให้ความหมาย แก่สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ในโลกกายภาพรอบ ๆ ตัว

แนวคิดการสร้างความเป็นจริงทางสังคมเป็นแนวคิดที่อธิบายว่าแม้จะอยู่ในโลกทางกายภาพแบบเดียวกัน แต่เนื่องจากการทำงานของสถาบันทางสังคมที่เราได้สัมผัสนั้นมีความแตกต่างกัน ทำให้คน 2 คนมีโลกทางสังคม หรือโลกแห่งความเป็นจริงที่แตกต่างกัน

คำสำคัญในแนวคิดนี้คือคำว่า “ความเป็นจริง” (reality) อันหมายถึงโลกแห่งสังคมหรือโลกแห่งสัญลักษณ์ที่ห่อหุ้มแวดล้อมคนอยู่ คำว่าความเป็นจริงนี้ประกอบด้วยหลายมิติคือ

1. เป็นแหล่งสำคัญของการให้คำนิยามแก่สังคมต่าง ๆ (Dominant source of definition)
2. เป็นภาพลักษณ์ (image) ของความเป็นจริงทางสังคมของปัจเจกบุคคลหรือ กลุ่มหรือสังคมต่าง ๆ
3. เป็นค่านิยมต่าง ๆ ที่แสดงออกมา เช่น การถกเถียงในเรื่องพรหมจรรย์ ยังคงเป็นความเป็นจริงในสังคมไทย แต่ไม่เป็นค่านิยมแล้วในสังคมอเมริกัน
4. เป็นบรรทัดฐานสำหรับการตัดสินใจ เช่น ระหว่างความกตัญญูต่อพ่อแม่กับการตัดสินใจอย่างอิสระในเรื่องชีวิตคู่

ความเป็นจริงที่กล่าวมาข้างต้นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หากแต่เกิดมาจากการถูกประกอบสร้าง (constructed) ขึ้นมา หรือถูกนิยามว่าอะไรเป็นอะไรจากการทำงานของสถาบันต่าง ๆ ในสังคม หลังจากທີ່สังคมได้นิยามสิ่งต่าง ๆ เอาไว้แล้ว ก็จะมีกระบวนการซึมผ่านนิยามดังกล่าวเข้าไปในตัวบุคคล นิยามดังกล่าวจะกลายเป็นแผนที่จิตใจ (mental maps) จะทำหน้าที่เหมือนแผนที่ทั่วไป คือชี้ทิศทางว่าอะไรเกี่ยวข้องกับอะไรบ้าง ความคาดหวังต่าง ๆ เป็นอย่างไร แผนที่นี้จะลากเส้นกันบอกว่าอะไรบ้างที่เป็นไปได้และเป็นไปไม่ได้ อะไรบ้างที่เป็นเรื่องปกติ

มากไปกว่านั้น คนที่มีโลกเชิงสัญลักษณ์หรือมีแผนที่ทางจิตใจที่ต่างกัน จะมีระบบการรับรู้ที่ต่างกัน กล่าวคือแผนที่ทางจิตใจทำให้เรามองเห็นอะไรบางอย่าง และมองไม่เห็นอะไรบางอย่าง เมื่อแผนที่ทางจิตใจดังกล่าวได้ติดตั้งลงในจิตใจของผู้คนแล้ว กระบวนการนี้ก็ไม่ได้หยุดทำงาน แต่ได้ดำเนินการต่อยอดอย่างต่อเนื่อง กระบวนการให้คำนิยามของสังคมโดยเฉพาะคำนิยามหลักจะติดตั้งกลไกเพื่อปกป้องตนเอง โดยที่สื่อมวลชนจะเป็นตัวที่คัดเลือกและเสริมย้ำคำนิยามหลักของสังคมอยู่เสมอโดยถือเป็นหน้าที่หลักของสื่อมวลชน บทบาทของสื่อมวลชนจะ

เป็นตัวสร้างความเป็นจริงทางสังคมโดยการเป็นตัวกลางระหว่างโลกที่เป็นจริง (real world) กับประสบการณ์ส่วนตัวของบุคคล โดยที่สำนักอบรมบ่มเพาะจากสื่อได้ตั้งข้อสังเกตว่าไกลปัจจุบันนี้ โอกาสที่คนเราจะเข้าถึงประสบการณ์ตรงด้วยตนเองได้นั้นมีน้อยมาก แต่เราจะสามารถมีประสบการณ์ได้อย่างหลากหลายผ่านการทำงานของสื่อ ดังนั้นความเป็นจริงทั้งหลายที่อยู่รอบ ๆ ตัวเรานั้น เป็นความเป็นจริงที่เกิดจากการทำงานของสื่อเป็นส่วนใหญ่ในเชิงปริมาณ

สำนักอบรมบ่มเพาะจากสื่อแสดงความวิตกกังวลต่อไปว่าความเป็นจริงที่เราได้จากสื่อ นั้น เป็นความเป็นจริงในทัศนะของใคร เพราะความเป็นจริงเหล่านั้นไม่ได้เป็นเพียงภาพที่ถูกแสดง ขึ้นเท่านั้น แต่เป็นการวาดแผนที่ทางจิตใจให้เกิดขึ้นกับคนในสังคม Gerbner (1978) (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2544) กล่าวว่า ในขณะที่คนเชื่อถือโลกในโทรทัศน์ แต่จากการวิเคราะห์ เนื้อหาโทรทัศน์พบว่าเนื้อหาดังกล่าวห่างไกลจากโลกที่เป็นจริงอยู่มาก เท่ากับว่าโทรทัศน์ได้นำเสนอปริมปราศติเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ สังคมปัจจุบัน และสถาบันต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลาใช่หรือไม่

แนวคิดเรื่องการสร้างความเป็นจริงทางสังคมนี้ จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการอธิบายถึง ความเป็นจริงที่ถูกสร้างขึ้นจากวาทกรรมของทั้งฝ่ายพันธมิตรฯ และฝ่ายรัฐบาล

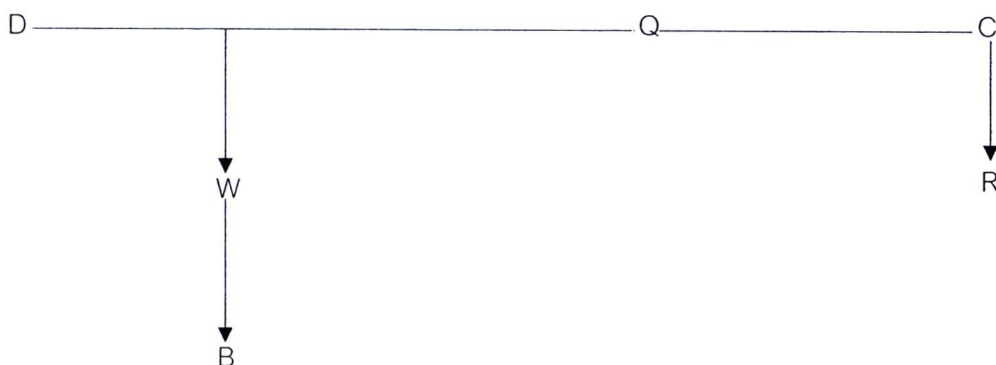
7. แนวคิดการโต้แย้งและแสดงเหตุผลของสตีเฟน ทูลมิน

ออร์รอน บิลันธนีโอวาท (2554) กล่าวว่า สตีเฟน ทูลมิน มีทัศนะว่าในชีวิตจริง เราจะประสบเงื่อนไข หรือข้อยกเว้น ซึ่งทำให้เราไม่สามารถดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ได้เสมอไป แบบจำลองของทูลมิน ใช้กับการโต้แย้งในชีวิตประจำวันได้ง่ายกว่า ด้วยเหตุที่ว่ามันสมจริงมากกว่า เพราะในความเป็นจริงจะหาคำกล่าวที่เป็นจริงในทุกกรณีได้ยากมาก มักจะมีเงื่อนไขอื่น หรือข้อยกเว้นเสมอ

ในแบบจำลองทูลมิน เราแสดงเหตุผลหรือโต้แย้งจากหลักฐานชิ้นหนึ่ง หรือข้อเท็จจริงหนึ่ง ซึ่งทูลมินเรียกว่า DATA (D) โยงไปยังข้อสรุปซึ่งทูลมินเรียกว่า CLAIM (C) ทั้ง DATA และ CLAIM นี้มีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงกันด้วยสิ่งที่ทูลมินเรียกว่า ข้อสนับสนุน หรือ WARRANTS (W) องค์ประกอบอันสุดท้ายได้แก่บทขยาย หรือ QUALIFIERS (Q) ซึ่งรวมพวกข้อยกเว้น ตัว

ขยายพิเศษ เงื่อนไขต่าง ๆ และความน่าจะเป็น (ซึ่งไม่ใช่ดีกรีสูงสุด) ทุลมินใช้ลูกศรเป็นสัญลักษณ์ ในการโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล (D) กับบทสรุป (C) และสนับสนุนการเชื่อมโยงนี้ W ได้ลูกศร (อรวรรณ ปิรันธน์โอวาท, 2554)

ภาพที่ 1 โครงสร้างการโต้แย้งของทุลมิน



D = DATA (ข้อมูล)

W = WARRANTS (ข้อสนับสนุน) มักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า โดยเหตุที่

B = BACKING OF THE WARRANTS (ข้อยืนยันข้อสนับสนุน)

Q = QUALIFIER (ข้อขยายความ)

C = CLAIM (ข้อสรุป)

R = REBUTTAL (ข้อแย้ง)

แนวคิดการโต้แย้งแสดงเหตุผลของทุลมินนี้ จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์โครงสร้างการโต้แย้งของทั้งฝ่ายพันธมิตรฯ และฝ่ายรัฐบาลในบางประเด็น

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Akiyoe (2008) ได้ทำการศึกษาการสร้างวาทกรรมของแอฟริกาโดยใช้กลยุทธ์อุปมาอุปมัยพบว่าการอุปมาอุปมัย (metaphor) ถูกนำไปใช้เพื่อสร้างวาทกรรมในสหประชาชาติทั้งสิ้น 3 วิธีการ ได้แก่ 1) การให้ความหมายใหม่ (redefinition) ซึ่งทำได้โดยการกำหนดอาณาบริเวณของตัวเอง การสร้างความภาคภูมิใจทางประวัติศาสตร์และให้ความหมายใหม่ในเรื่องความสัมพันธ์

กับนานาประเทศ และให้ความหมายใหม่เกี่ยวกับสังคมของตนเอง 2) การสร้างภาวะบีบคั้นทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม และกล่าวโทษประเทศคู่อริ ทั้งนี้วิธีการสร้างภาวะบีบคั้นนั้นทำได้โดยการบอกว่าแอฟริกาและชาวแอฟริกันเป็นทาส ประเทศของตนนั้นตกอยู่ในอันตรายทางศีลธรรม และประสบกับภาวะทุพพลภาพทางเศรษฐกิจ 3) การสร้างชุมพลเพื่อข่มขู่คู่อริทางการเมืองและเศรษฐกิจ

Akiyoe อภิปรายว่าการอุปมาอุปไมยจะทำให้เราสนใจมุม ๆ หนึ่งโดยไม่ได้มองอีกมุมหนึ่ง การที่ผู้แทนแอฟริกากล่าวถึงเรื่องเศรษฐกิจป่วย ทำให้เรามองข้ามเรื่องการคอร์รัปชัน การใช้จ่ายฟุ่มเฟือยและการจัดการทรัพยากรที่ผิดพลาดซึ่งเกิดขึ้นตั้งแต่แอฟริกาได้รับเอกราช แต่ว่าทะของผู้แทนแอฟริกาเลือกใช้กลยุทธ์การกล่าวโทษคู่อริ วาทกรรมเหล่านี้ทำให้ชนชั้นสูงสามารถรักษาอำนาจไว้ได้และไม่ได้ช่วยให้เกิดประชาธิปไตยที่แท้จริง

สุนิย์รัตน์ ลิมนวิวิช (2547) ศึกษาชาวอิตาเลียนบาตกรรมในหนังสือพิมพ์ไทยพบว่าการนำเสนอสาเหตุของการทำอิตาเลียนบาตกรรมที่ตกเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์นั้น มีทั้งสิ้น 9 ประเด็น ได้แก่

1. ความรัก ความสัมพันธ์
2. การเงิน การงาน
3. สุขภาพ
4. ยังไม่สามารถระบุสาเหตุได้
5. ความผิดทางกฎหมาย
6. การเรียน
7. สื่อมวลชน
8. ลัทธิ ความเชื่อ
9. มากกว่า 1 สาเหตุ ได้แก่
 - 9.1 ความรัก ความสัมพันธ์ การเงิน การงาน
 - 9.2 ความรัก ความสัมพันธ์ และสุขภาพ
 - 9.3 สุขภาพ การเงิน การงานความรัก
 - 9.4 ความสัมพันธ์ และความผิดทางกฎหมาย

9.5 ความรัก ความสัมพันธ์และการเรียน

ประเภทของวาทกรรมในข่าวอัตวินิบาตกรรมมีทั้งสิ้น 12 ประเภท ได้แก่ 1) วาทกรรมความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็กอันเกิดจากปัญหาเพศนำมาซึ่งการทำอัตวินิบาตกรรม 2) วาทกรรมผู้ชายทำอัตวินิบาตกรรมเพราะประสบปัญหาหนักในชีวิต 3) วาทกรรมการทำอัตวินิบาตกรรมเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบน 4) วาทกรรมผู้หญิงทำอัตวินิบาตกรรมเพราะความโง่เขลาและอ่อนแอของตัวเอง 5) วาทกรรมการทำอัตวินิบาตกรรมเป็นทางออกของการถูกล่วงโทษทางอาญาและสังคม 6) วาทกรรมโรคทางจิตซึมเศร้าเป็นปัจจัยหนึ่งของการทำอัตวินิบาตกรรม 7) วาทกรรมผู้ชายทำอัตวินิบาตกรรมด้วยสาเหตุเรื่องความรัก ความสัมพันธ์เพราะพฤติกรรมของผู้หญิง 8) วาทกรรมความสงสัยในเหตุการณ์การทำอัตวินิบาตกรรม 9) วาทกรรมผลกระทบจากสารเสพติดนำมาซึ่งการทำอัตวินิบาตกรรม 10) วาทกรรมการเลียนแบบและความหมกมุ่นในสื่อมวลชนนำมาซึ่งการทำอัตวินิบาตกรรม 11) วาทกรรมการเลียนแบบและความหมกมุ่นในสื่อมวลชนนำมาซึ่งการทำอัตวินิบาตกรรม 12) วาทกรรมพฤติกรรมของครูมีส่วนทำให้นักเรียนทำอัตวินิบาตกรรม

วิธีการที่หนังสือพิมพ์ใช้ในการสร้างวาทกรรมมีทั้งสิ้น 9 วิธีการ ดังต่อไปนี้

1. ใช้กรอบการทำงานด้านข่าว (News value, News quality) ได้แก่ องค์ประกอบเรื่องเพศ ความแปลก ผลกระทบ ความสะเทือนอารมณ์ ความขัดแย้ง ความมีเงื่อนงำ ความเด่น
2. ใช้บริบททางสังคม เช่น การสร้างวาทกรรมผลกระทบจากสารเสพติด
3. ใช้วิธีการผลิตซ้ำ
4. ใช้การตอกย้ำมายาคติ หรือการตอกย้ำภาพเหมารวม
5. ใช้การสร้างเส้นแบ่ง (เช่น การทำอัตวินิบาตกรรมเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบน)
6. ใช้การอ้างอิงกรอบกฎหมายและศีลธรรม
7. ใช้การทำให้เป็นเรื่องเล็ก ไม่น่าสนใจ หรือการทำให้เป็นเรื่องส่วนตัว
8. ใช้การลดรูปลงให้เหลือการอธิบายด้วยเหตุผลเดียว
9. ใช้การรื้อสร้างมายาคติ

กระบวนการผลิตวาทกรรมนั้น สุณีย์รัตน์พบว่าหนังสือพิมพ์นำเสนอข่าวการทำ
อัตวินิบาตกรรมเนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่มีน้ำหนักของการก่ออาชญากรรมและเป็นเหตุการณ์ที่
มักเกิดขึ้นอยู่แล้วในโลกแห่งความเป็นจริง ใช้หลักคุณค่าข่าวเรื่องความผิดปกติและความแปลกมี
วิธีการสืบสวนที่มา หรือสาเหตุเพื่อสะท้อนปัญหาสังคม ใช้หลักคุณค่าข่าวเรื่องความเด่นของผู้ทำ
อัตวินิบาตกรรม หนังสือพิมพ์จะนำเสนอข่าวอัตวินิบาตกรรมนั้นด้วยความรอบด้านและมีแง่มุมอื่น ๆ
ให้สังคมพิจารณาช่วยกันตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น การทำอัตวินิบาตกรรมเกิดจากการหนี
ความผิดหรือหนีหนีกรรมต่าง ๆ ย่อมแสดงว่าความผิดของผู้ทำอัตวินิบาตกรรมนั้น ๆ มี การทำ
อัตวินิบาตกรรมเป็นการนำเสนอว่าเป็นการเลียนแบบจากสื่อมวลชนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่หนังสือพิมพ์

แบบแผนของการรายงานข่าวอัตวินิบาตกรรม มีทั้งสิ้น 7 ขั้นตอน ได้แก่ 1) พาดหัวข่าว 2)
ความนำ 3) การรับแจ้งความของเจ้าหน้าที่ตำรวจ 4) การบรรยายสถานที่เกิดเหตุ 5) หลักฐานใน
ที่เกิดเหตุ 6) การสอบสวนพยานต่าง ๆ 7) การสันนิษฐานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

ผู้วิจัยอภิปรายผลที่ได้ว่าวาทกรรมทั้ง 11 ชุดดังกล่าวนี้มีความหมายที่ถูกสร้างโดยผู้สร้าง
วาทกรรมต่าง ๆ อยู่ และวาทกรรมแต่ละชุดยังบดบังความหมายที่ไม่ได้ถูกกล่าวถึง ทำให้ผู้อ่าน
เข้าใจว่าสิ่งที่สื่อสารมานั้นถูกต้องสมบูรณ์ อีกทั้งวาทกรรมในแต่ละชุดยังมีอำนาจในการสร้าง
ความหมายต่อประเด็นการทำอัตวินิบาตกรรมอีกด้วย มากไปกว่านั้น นั้น หนังสือพิมพ์ยังนำ
บริบททางสังคมดังกล่าวมาเป็นตัวสนับสนุนจุดยืนของหนังสือพิมพ์ให้เด่นชัดขึ้น มีการตอกย้ำ
ผลิตซ้ำวาทกรรม ตอกย้ำมายาคติ ทำให้สังคมยอมรับความหมายที่สร้างขึ้นโดยวาทกรรมชุดต่าง
ๆ โดยปราศจากการตั้งคำถาม มากไปกว่านั้นยังทำให้เกิดการสร้างเส้นแบ่งระหว่างคนปกติและ
คนบ้า คนมีสติและคนคลุ้มคลั่ง โดยเป็นเพียงการตอกย้ำให้คนในสังคมเลือกที่จะอยู่ข้างใด
มากกว่าที่จะช่วยแก้ไขปัญหาก็แท้จริงของสังคม

สุนีที เลาะวิถี (2546) ศึกษาวาทกรรมเรื่องความอ่อนความผอมในรายการโทรทัศน์ โดย
ศึกษารายการโทรทัศน์ 3 รายการ ได้แก่ 1) รายการเพื่อนหญิงพลังหญิง 2) รายการสีสันวันสบาย 3)
รายการ Morning Health Club พบว่ารายการโทรทัศน์ทั้ง 3 รายการข้างต้น มีจุดร่วมและจุดต่าง
ของภาพรวมเนื้อหา ทั้งนี้จุดร่วมที่ว่าคือมีเนื้อหาเชิงการแพทย์ เนื้อหาด้านความงาม เนื้อหาด้าน
โภชนาการหรืออาหาร แต่รายการโทรทัศน์ทั้ง 3 รายการก็มีจุดต่างในการนำเสนอ ได้แก่ ความ
เป็นแม่ อันตรายความรัก/ครอบครัว และแฟชั่น

รูปแบบการนำเสนอวาทกรรมนั้นสิ่งที่พบว่ารายการทั้ง 3 รายการมีรูปแบบการนำเสนอ 2 รูปแบบ ได้แก่ สกู๊ป หรือรายงานพิเศษ และการสัมภาษณ์ ส่วนวิธีการสื่อความหมายเรื่องความ อ้วนความผอม ประกอบไปด้วยวิธีการหลัก ๆ ดังนี้

1. การสร้างทางเลือก
2. การทำให้กลัว
3. การกีดกัน หรือปิดกั้นข้อมูล ทำได้ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

3.1 การไม่นำเสนอหรือไม่พูด เช่น ไม่พูดถึงคนอ้วนที่สุขภาพดี

3.2 สื่อความหมายให้เห็นว่าการใช้สินค้าลดน้ำหนักเป็นสิ่งจำเป็น และทำให้วิธีการลดความอ้วนแบบอื่น ๆ กลายเป็นเรื่องที่ไม่น่าสนใจ

4. การสรุปเหมารวม
5. การนำไปรวมอยู่ด้วย

ผู้วิจัยพบว่าส่วนใหญ่แล้วจะเน้นไปที่ปัญหาของความอ้วนและวิธีการลดความอ้วน มากกว่าการให้ข้อมูลเกี่ยวกับความผอม และเป็นไปในรูปแบบของการให้ความรู้ทางด้านการแพทย์ การให้คำแนะนำถึงวิธีการปฏิบัติในการลดความอ้วน ซึ่งมีประเด็นหลัก 3 ประเด็นดังนี้

1. เรื่องการแพทย์ เกี่ยวข้องกับสุขภาพและโรคภัยที่จะเกิดขึ้นกับผู้หญิงที่มีรูปร่างอ้วน เป็นเรื่องของการให้คำแนะนำและวิธีการในการเลือกรับประทานอาหารเพื่อหลีกเลี่ยงการเพิ่น้ำหนักให้ร่างกาย
2. เรื่องแฟชั่นการแต่งกาย เล่าถึงวิธีการแต่งกายให้สวย เป็นไปตามสมัยนิยมซึ่งถูกนำไปเชื่อมโยงกับรูปร่างที่ผอม
3. เรื่องความงาม เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับนวัตกรรมความงาม กับการแก้ไขปัญหาคความ อ้วนในผู้หญิง และนำเสนอวิธีลดความอ้วนที่หลากหลาย

เกี่ยวกับความหมายเรื่องความอ้วนความผอมในรายการโทรทัศน์สำหรับสตรี สุนัขที่พบว่าผู้ผลิตรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีทั้ง 3 รายการ มีการสร้างความหมายภายใต้กฎเกณฑ์ของวาทกรรมทั้ง 3 ชุด มีจุดร่วมในบางประเด็นที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งส่วนใหญ่พบว่าเป็นการให้คุณค่าแก่ความผอมในด้านบวก ประเด็นความอ้วนเป็นบ่อเกิดของโรค

อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างจากวาทกรรมนั้น สุนัขที่พบว่าอัตลักษณ์จากวาทกรรมที่เกิดขึ้นได้แก่ผู้หญิงสวยคือผู้หญิงผอม การมีสุขภาพดีต้องไม่อ้วน ผู้หญิงผอมคือผู้หญิงที่ดูแลตัวเอง ผู้หญิงที่ผอมเป็นผู้ที่มีทางเลือกในชีวิตด้านการแต่งกาย ผู้หญิงผอมมีโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน และคนผอมมีโอกาสในชีวิตคู่มากกว่าคนอ้วน

แพทย์เป็นผู้มีอำนาจในการพูดเรื่องความอ้วนความผอม นอกจากนี้ยังเลือกผู้หญิงในสังคมชั้นสูงเข้ามาเป็นผู้เสนอด้วยเหตุผล ด้วยผลิตภัณฑ์อาหารเสริมลดน้ำหนักได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการกำหนดประเด็นการนำเสนอของผู้ผลิต

ด้านกลยุทธ์การสื่อสาร แบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ กรณีแรกเป็นการใช้วิธีการสื่อสารภายใต้เรื่องการพูดถึงพิษภัยของการลดความอ้วน โดยใช้การรายงานข้อเท็จจริงจากข่าว และการสัมภาษณ์โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความกลัวและต้องการเตือนภัยแก่ผู้ชม นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอเป็นละคร และมีการพูดคุยภายใต้บริบทของผู้อุปถัมภ์รายการคือ ปิดกั้นการลดความอ้วนแบบอื่น ๆ รวมทั้งไม่ให้ข้อมูลของผลิตภัณฑ์อื่น ๆ และทำให้มองเห็นว่าการลดความอ้วนแบบอื่นเป็นสิ่งที่ไม่น่าสนใจและไม่สำคัญ แต่กลับเป็นการพูดถึงข้อดีของผลิตภัณฑ์ซึ่งสามารถเอาชนะกลไกธรรมชาติในร่างกายมนุษย์ และตอกย้ำให้ผู้ชมมองว่าการใช้ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวเป็นทางเลือกที่น่าสนใจกว่า ทั้งนี้พบว่า คุณสมบัติของแซกรับเชิญจะพบว่าอยู่ในกลุ่มของผู้ที่ทำงานวงการบันเทิงทั้งหมด ภาษาที่ใช้ส่วนมากเป็นภาษาที่ไม่เป็นทางการ และเข้าใจง่าย บางครั้งมีการใช้ภาษาต่างประเทศ

ในส่วนของปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมที่มีผลต่อรายการโทรทัศน์สำหรับสตรีนั้น ส่วนที่มีผลต่อ รายการเพื่อนหญิงพลังหญิงนั้น ทางผู้วิจัยได้จัดกลุ่มแบ่งออกเป็น 2 ระดับด้วยกัน คือ

- 1) ระดับสังคม 2) ระดับสถาบัน

สุนทรีอภิปรายว่า ในการให้คำนิยามร่างกายผู้หญิงนั้น ผู้หญิงจะรับรู้ภาพตัวแทนเหล่านี้ผ่านทางสื่อ ภาพตัวแทนที่เกิดขึ้นจะทำให้ผู้หญิงเกิดความต้องการที่จะลอกเลียนแบบ เพื่อให้ร่างกายของตัวเองสามารถซ้อนทับภาพตัวแทนได้มากที่สุด มากไปกว่านั้น สื่อมวลชนยังทำหน้าที่ในการปิดบัง ซ่อนเร้นความหมายบางอย่างที่อาจจะทำให้กระทบกระเทือนต่ออัตลักษณ์ที่สื่อมวลชนสร้างขึ้น

ผู้ชายเป็นเพศที่กำหนดมาตรฐานเรื่องรูปร่างในสังคมไทย เนื่องจากวาทกรรมที่ครอบงำสังคมไทยอยู่ตลคือวาทกรรมแบบเพศสภาพ หรือวาทกรรมที่กำหนดความเป็นผู้ชายและผู้หญิงในสังคม สุนทียังวิเคราะห์อีกว่าการควบคุมร่างกายของผู้หญิงนั้น เป็นการควบคุมทางเพศรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้การให้คุณค่าและความชอบธรรมแก่ความผอม เป็นการกดดันให้ผู้หญิงต้องลดความอ้วน โดยตกอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ

สุนทรีวิเคราะห์ได้ว่าการเปิดพื้นที่ในสื่อให้กับผู้หญิงอ้วนและผู้หญิงผอม แสดงให้เห็นถึงความไม่เสมอภาคภายในเพศเดียวกัน นอกจากผู้หญิงจะถูกครอบงำด้วยวาทกรรมทางเพศสภาพที่กำหนดโดยเพศชายแล้ว ผู้หญิงอ้วนก็กลายเป็นผู้หญิงที่มีค่าน้อยที่สุดในความเป็นผู้หญิง อันเนื่องมาจากความไม่เสมอภาคในการปรากฏตัวในพื้นที่สาธารณะ

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าไม่เพียงแต่คนในสังคมต้องวิตกกังวลเกี่ยวกับน้ำหนักเท่านั้น แต่ยังคงกังวลกับสัญลักษณ์อื่น ๆ เช่น ความอ้วนเท่ากับความขี้เกียจ อย่างไรก็ตามหากมองในมุมกลับเห็นว่าเมื่อเรื่องของความอ้วนได้พัฒนามาเป็นเรื่องของความวิตกกังวลในเชิงสัญลักษณ์ซึ่งเกินของเขตจากเรื่องสุขภาพ หรือแพ้นั้นการแต่งกาย ปัญหาความอ้วนนั้นจะปฏิบัติการโดยชนชั้นกลางหรือนักธุรกิจที่เข้ามาจกจวดยโอกาส แปรเปลี่ยนให้เป็นประโยชน์ทางธุรกิจซึ่งพัฒนาออกมาเป็นรูปแบบสินค้าต่าง ๆ ที่ช่วยในการลดน้ำหนัก โดยชี้ให้เห็นว่าการลดน้ำหนักคือการทำให้ตัวเองมีระเบียบวินัย ปรากฏการณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งในเรื่องความอ้วนกับแนวคิดด้านการบริโภค เพราะการลดความอ้วน มีนัยยะถึงการควบคุมอาหาร แต่คนกลับไปบริโภคในส่วนของการซื้อผลิตภัณฑ์ลดน้ำหนักหรือการเข้าคอร์สลดน้ำหนัก ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งในวิถีคิดและการปฏิบัติ

สุนัที่กล่าวว่าวาทกรรมความขาวเป็นวาทกรรมอีกชุดหนึ่งที่เข้ามากำหนดความหมายให้กับร่างกายผู้หญิง ซึ่งเป็นความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปตามการเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก และมีสื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นหรือสร้างความหมายใหม่ ๆ ซึ่งเป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับความขาว โดยการสร้างให้ความขาวก็เหมือนกับความผอม คือ หมายความว่าถึงการมีสุขภาพที่ดีกว่า และดูดีกว่า สวยกว่า ซึ่งเบื้องหลังการประกอบสร้างความหมายเหล่านี้คือการสร้างให้คนในสังคมมีจิตสำนึกบริโภคเชิงสัญลักษณ์มากกว่าประโยชน์ใช้สอย ยิ่งไปกว่านั้นภายใต้อุดมการณ์ดังกล่าวยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงอำนาจของวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นวาทกรรมกระแสหลักและตัวแทนของความทันสมัย

จากแนวคิดทั้งหมดตามที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังหน้าถัดไป

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

